

Trekronervåbenet på en planlagt dansk skilling under Erik af Pommern?

Af Gabriel Foglia og Jens Christian Moesgaard

I 2015 spottede en af os (GF) på ebay en ubestemt møntlignende genstand, der så så interessant ud, at den måtte erhverves. Et nærmere kig på stykket pegede efterfølgende i retning af Erik af Pommern, konge af Danmark, Norge og Sverige (1396-1439), hvorfor Den kongelige Mønt- og Medaillesamling på Nationalmuseet blev kontaktet. Her kunne den anden af os (JCM) på grundlag af et foto bekræfte formodningen. I juni 2016 kunne vi i København sammen besigtige genstanden, som generøst blev overgivet til Nationalmuseet som gave (Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, gaveprotokol 4679.1).

Genstanden kan beskrives, som følger (fig. 1):

Forside.

⊗ERIC•RÆX:[D]ACIÆ:SWÆC•NORWÆ

– Skjold med 3 kroner på kors.

Bagside.

Inderste indskrift, brudt af korset: MON ETA LVN DEN•

Yderste indskrift: ⊗GLORIA:IN:EXSÆLSIS:DÆO:[..]

– Kors med firpas i midten.

Kobber/kobberlegering. Vægt 14,43 g. Diameter 27 mm. Tykkelse 3 mm. Stempelstilling kl. 8. Betydelige spor af forgyldning. Spor af påsat øsken på kanten. Gennemboret fra korssiden kl. 11. Sporene af forgyldning inde i hullet er så svage, at det tyder på at forgyldningen blev foretaget før gennemboringen. To markante ridser på bagsiden. Stedvis korroderet overflade. Stykket kan følges til sbc-coins i Berlin. Herfra fortaber sporet sig desværre.

Det drejer sig tydeligvis om en piedfort, det vil sige et stykke præget med møntmotiv på en tyk blanket, ofte i et andet metal end den normale mønt. Nogle gange er piedforten i pågældende mønts størrelse, ofte har den dog en lidt større diameter.

Piedforter er forholdsvis almindelige i Europa, og også i Danmark findes de fra 1300- og 1400-tallet, eksempelvis af typerne MB 147 (KMMS, afbildet som MB 148), MB 556/558 (privatsamling, KMMS j.nr. 206/72), MB 566-67 (KMMS, Thomsen 10799a = Thomsen slg. 10799a), MB 571 (KMMS, KP 1715.2403 = Hbg. slg. 2403) og ukendt type (KMMS KP 1218.4). I guld findes der en Erik af Pommern sterling (Jensen 2017).

Fig. 1. Erik af Pommern, piedfort.
Foto Gabriel Foglia.

Ligeledes fra Erik af Pommern er der en kobbersterling fra Lund (KMMS GP 611).

En piedfort af en Malmø-hvid fra kong Hans (1483-1513) er fundet på Gurre Slot i Nordsjælland. Den er forgyldt og forsynet med øsken, ligesom det stykke, der præsenteres her (Jensen 2003, s. 110). Kungliga Myntkabinetet i Stockholm har ligeledes en piedfort af en Kong Hans-hvid fra Malmø (meddelt af Lars Lagerqvist til Jørgen Steen Jensen, maj 2006). Piedforternes funktion – prøvestykke, præsentationsmønt, passertegn, model for gravøren eller andet – er et omdebatteret emne, som ikke skal berøres nærmere her (Flensborg 1996, s. 282).

Problemet er, at denne piedfort i modsætning til de fleste andre kendte stykker ikke svarer til nogen kendt mønt. Bagsidens brug af møntstedsformlen startende med ordet MONETA tillader ingen tvivl om, at det virkelig drejer sig om et møntmotiv. Forsideindskriften angiver tydeligt Erik af Pommern som møntherre, og Lund benævnes som møntsted. Denne by ligger som bekendt i Skåne, der i dag hører til Sverige, men dengang var en del af Danmark.

Trods Kalmarunion mellem kongerigerne Danmark, Sverige og Norge var der ikke møntunion mellem de nordiske lande, og Erik prægede separate svenske og danske mønter, der fulgte to forskellige møntregninger. Stykket stammer således fra kongeriget Danmark. Indskriften "Gloria ..." er karakteristisk for skillingen under Christoffer af Bavern (1440-48) (G 18) og Rigsrådet 1448 (G 21), men der kendes ikke nogen skillinger fra Erik af Pommern.

Ud over en enkelt udmøntning af skilling (12-penning) i Lybæk omkring 1365-70 (J 505) starter skillingprægningen først i 1432/33 i Den vendiske Møntunion (J 506-516), hvis møntvæsen var normgivende for det danske møntsystem. Stykket er således sandsynligvis et prøvestykke til en planlagt dansk skillingudmøntning i slutningen af Eriks regeringstid. Denne udmøntning er så enten aldrig blevet til noget, eller også er der bare ikke bevaret eksemplarer af den.

Det er bemærkelsesværdigt, at trekronersymbolet bruges på en tilsyneladende dansk mønt. På mønter bruges de tre kroner normalt kun i Sverige, både under Erik og hans forgængere Magnus Eriksson (1319-1363) og Albrekt af Meklenborg (1363-1389). Det er netop i sidstnævntes regeringstid, at de tre kroner udviklede sig til et symbol specifikt for Sverige (Lagerqvist 1985; Jensen 1999; Heijne 2015; G 188...200). På den danske søsling 1424 bruges derimod de tre løver (G 11).

Hvis man ser mere bredt heraldisk/sigillografisk på det, er sagen dog mindre entydig og mere interessant. Vi vil gerne rette en varm tak til forhenværende seniorforsker og heraldisk konsulent ved Rigsarkivet Nils Bartholdy for diskussion om dette emne. De tre kroner brugtes nemlig ikke kun som svensk våbenskjold. Netop på dette tidspunkt blev det kraftigt promoveret som et symbol på unionen mellem de tre nordiske riger. Det ses tydeligt på Eriks stedmoders, Margrethe I's, og på Eriks eget lille sekretsegl. Margrethes segl er benyttet fra senest 1390, og det blev brugt ikke kun i Sverige, men også i Danmark. Eriks segl er i brug fra 1403.

På Eriks norske segl fra 1398 ses trekronerskjoldet på brystet af den tronende konge (Bartholdy 1996, s. 93, 96, 97). Ofte står de tre kroner lige, men på et par af Albrechts ørtuger (G 189, 193) står de skævt ligesom her. Kronerne står ligeledes skævt på Margrethes og Eriks lille sekretsegl (Bartholdy 1996, s. 92, 97; Fleetwood 1942, s. 65, 83, fig. 56, 67) (fig. 2-3).

Fig. 2. Margrethe I's segl. Fleetwood 1942, fig. 56.

Fig. 3. Erik af Pommerns segl. Fleetwood 1942, fig. 67.

Våbenskjold på et kors som her ses også på Eriks segl (Bartholdy 1996, s. 97) (fig. 3). Korset anses for at symboliserer unionen, idet det på de sammensatte våbenskjolde er det, der binder de enkelte rigers våbenmærker sammen (Bartholdy 1996, s. 96). Et våbenskjold på et kors er almindeligt i nordisk numismatik, dog især senere end Eriks tid. Et tidligt eksempel er Albrechts (1363-89) svenske ørtug G 194. På Eriks danske søsling og gros (G 11, 13 og 16) samt på nogle af hans svenske ørtuger (G 195-197) ses kongens navnetræk ovenpå et kors.

To koncentriske omskriftsbånd på samme side er ikke almindeligt på mønter i Nordeuropa, men er helt klassisk i Vesteuropa (Frankrig, Nederlandene, England...). Franske gros tournois (turnoser) fra slutningen af 1200-talet og begyndelsen af 1300-tallet var velkendte i Danmark, i alt fald indtil ca. 1390 (DMS 96, 99, 100, 114, 121, 127, 165, 176, 177, 179, 180, 183, 184, 186, 190, 191, 199, 200, 203, 214, 215, 227, 232), og kan have været inspiration for motivet på piedforten. Men man kan måske også tænke på indflydelse fra Eriks engelske dronning, Filippa. Engelske groats var dog ikke i almindeligt omløb i Danmark (DMS 196). Firpasset i korsets centrum findes også på visse engelske varianter fra York (eksempelvis North 1975, pl. I, nr. E12; pl. II, 13, 17), men også meget fremtrædende på hanseatiske witten (eksempelvis J 329ff).

Sammenfattende kan man sige, at den formodede planlagte skillingudmøntning var ambitiøst lagt op. Møntens design var flot komponeret med inspiration mange steder fra, hvilket hævdede sig op på et højere plan end tidens sædvanlige danske småmønter og var på europæisk niveau. Mest originalt er den meget bevidste brug af trekronerskjoldet som manifestation af den nordiske union mellem de tre kongeriger, Danmark, Norge og Sverige, som jo også fremhæves i møntens forsideindskrift.

Bartholdy, Nils G., "Kroner og kors som unionssymboler", *Margrete 1. Nordens Frue og Husbond.*

Kalmarunionen 600 år, København 1996, s. 92-97.

DMS = *Danmarks Middelalderlige Skattefund*, 2 bind, København 1992.

Fleetwood, H., *Svenska medeltida kungasigill*, del 2, Stockholm 1942.

Fleetborg, Peter, *Numismatisk Leksikon*, København 1996.

G = Galster, Georg, *Unionstidens udmøntninger*, København, 1972.

GP = Gaveprotokollen.

Heijne, Cecilia von, "Three Crowns – Coin motive and (trans-)national symbol", *Small Things – Wide Horizons. Studies in Honour of Birgitta Hårdh*, Oxford 2015, s. 69-74.

J = Jesse, Wilhelm, *Der wendische Münzverein*, 2. udg., Brunsvig 1967.

Jensen, Jørgen Steen, "Trekroner-mønten og skattefundet fra Algade, Nykøbing Sjælland – en reaktion på mordet på Erik Glipping?", *Fra Holbæk Amt* 1998/99 (1999), s. 73-76.

Jensen, Jørgen Steen, "Møntværkstedet på Gurre", *Gurre Slot. Kongeborg og sagnskat*, København 2003, s. 101-113.

Jensen, Jørgen Steen, "The piefort of Eric of Pomerania, the first Danish medieval gold coin", *Nummi et Humanitas*, Warszawa 2017, s. 559-572

Hbg. slg. = *Museumsinspektør P. Hauberg's Samling af danske og norske Mønter*, København 1929.

KMMS = Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, Nationalmuseet, København.

KP = Købsprotokollen.

Lagerqvist, Lars O., "Kring trekronorsvapnet på svenska 1300-tals mynt", *Hikuin* 11, 1985, s. 261-266.

MB = Mansfeld-Büllner, H.V., *Afbildninger af samtlige hidtil kjendte danske Mønter fra Tidsrummet 1241-1377*, København 1887.

North, Jeffrey J., *English Hammered Coinage*, bind 2, 2. udg., London 1975.

Thomsen slg. = *Catalogue de la collection de monnaies de feu Christian Jürgensen Thomsen*, 2. del, bind 3, København 1876.